

PARAFII TARNAWIEC KOŁO LEŻAJSKA NIEZWYKŁE POCZĄTKI (1812)

W 2012 r. niemal niezauważenie minęła dwusetna rocznica istnienia parafii Tarnawiec, wchodzącej w skład Archidiecezji przemyskiej obrządku łacińskiego¹. Należy ona, tak jak i przed laty, do dekanatu leżajskiego, a położona jest po wschodniej stronie rzeki San, na pograniczu z diecezją Zamojsko – Lubaczowską. Obejmuje obecnie trzy miejscowości: Tarnawiec, Kuryłówkę i Ożannę, w których zamieszkuje około 2200 wiernych². Pierwotnie tworzyło ją sześć wiosek, lecz na przestrzeni XX wieku została pomniejszona o trzy: wpieryw Jastrzębiec, a następnie Brzyską Wolę z Wólką Łamaną. Parafia Tarnawiec powstała na początku XIX stulecia w okresie wojen napoleońskich z fragmentów trzech parafii. Na jej powstanie, jak ma-ło gdzie, decydujący wpływ miały wydarzenia polityczne, a konkretnie będące ich następstwem zmiany granic ówczesnej Austrii (Galicji), co z kolei skutkowało trwałym rozczłonkowaniem niektórych pogranicznych parafii. Niewątpliwie, gdyby nie te wydarzenia, Tarnawiec pozostawałby jeszcze przez długi czas filią parafii Leżajsk. Należy zauważyć, że zarówno I rozbiór Polski, jak też i kolejne, nie spowodował naruszenia integralności terytorialnej diecezji przemyskiej, a wobec tego i poszczególnych jej parafii, bowiem już w 1772 r. weszła ona w całości w skład Cesarstwa Austriackiego, które z zagrabionych Polsce terytoriów utworzyło Królestwo Galicji i Lodomerii, podzielone na okręgi polityczno-administracyjne zwane cyrkułami³. Również i późniejsze zmiany granic diecezji przemyskiej (z lat 1782 – 1805),

¹ Obchody jubileuszowe ograniczyły się praktycznie do uroczystości kościelnych o charakterze lokalnym, którym przewodniczył 8 IX 2012 r. J.E. ks. abp Józef Michalik. Zabrakło natomiast choćby niewielkiej publikacji, która by przybliżyła szerszemu gronu czytelników ciekawe skądinąd dzieje tej parafii, niezgłębione jeszcze *de facto* przez historyków. Niniejsze opracowanie, które dotyczy samych początków parafii, będzie zapewne impulsem do dalszych studiów nad jej przeszłością.

² *Rocznik Archidiecezji Przemyskiej 2008*, Przemyśl 2008, s. 205.

³ B. KUMOR, *Ustrój i organizacja Kościoła polskiego w okresie niewoli narodowej 1772-1918*, Kraków 1980, s. 153, 161. Po 1772 granica pomiędzy Austrią a Polską przebiegała na północ od parafii Huta Krzeszowska i Potok, wchodzących w skład diecezji przemyskiej.

dokonywane autorytarnie przez władze austriackie, odbywały się całkowicie w granicach Galicji⁴.

Inaczej ułożyła się sytuacja kilka lat później, przy kolejnej już zmianie granic politycznych na obszarach wchodzących jeszcze do niedawna w skład uniestwionej przez rozbiory Rzeczypospolitej. Księstwo Warszawskie, utworzone na podstawie traktatów pokojowych w Tylży z 7 i 9 lipca 1807 r., powiększone zostało w 1809 r. o część ziem polskich zajętych przez Austrię w następstwie rozbiorów. W myśl postanowień pokoju w Schönbrunn (pokój wiedeński), zawartego dnia 14 października 1809 r., do Księstwa Warszawskiego włączona została tzw. Galicja Zachodnia (tereny zajęte przez Austrię podczas III rozbioru) i niewielki skrawek I rozbioru (cyrkuł zamojski)⁵. Z dotychczasowego cyrkułu zamojskiego w granicach Księstwa Warszawskiego znalazł się m.in. przynależny wówczas do diecezji przemyskiej dekanat tarnogrodzki (parafie: Tarnogród, Łukowa, Krzeszów, Huta Krzeszowska, Potok, Józefów, Górecko, Szczebrzeszyn i Mokrelipie)⁶. Kordon graniczny oddzielił jednak od parafii Tarnogród wieś Jastrzębiec, zaś od parafii Potok – Brzyką Wolę i Wólkę Łamaną, pozostawiając je w granicach Galicji. Zaznaczyć należy, że był to pierwszy tego typu przypadek w dotychczasowych dziejach łacińskiej diecezji przemyskiej. Sytuacja powyższa spowodowała poważne komplikacje, gdyż władze austriackie na dłuższą metę nie tolerowały tego, ażeby jurysdykcję nad ich poddanymi sprawowali przełożeni (proboszczowie) spoza kordonu. Dlatego też to administracja państwowa (a nie strona kościelna) zainicjowała działania na rzecz całkowitego odseparowania wymienionych wyżej 3 wiosek galicyjskich od ich parafii macierzystych (Tarnogród i Potok) w Księstwie Warszawskim, jak też zapewnienia ich mieszkańcom niezbędnej opieki duszpasterskiej w granicach Galicji⁷. Znalezienie satysfakcjonującego rozwiązania z różnych

⁴ B. KUMOR, *Organizacja terytorialna diecezji przemyskiej 1772-1850*, „Nasza Przeszłość”, 43(1975), s. 135-170.

⁵ Por. W. SOBIESKI, *Dzieje Polski*, t. II 1696 – 1864, Warszawa 1938, s. 118-127; J. BARDACH, B. LEŚNIODORSKI, M. PIETRZAK, *Historia państwa i prawa polskiego*, Warszawa 1976, s. 352-366.

⁶ Sprawa jurysdykcji kościelnej na obszarach diecezji przemyskiej włączonych do Księstwa Warszawskiego uregulowana została dekretem biskupa A. Gołaszewskiego z 11 II 1811, mocą którego delegował on jurysdykcję ówczesnemu biskupowi lubelskiemu W. Skarszewskiemu na tę część diecezji przemyskiej, która znalazła się w politycznych granicach Księstwa (dekanaty: Zamość, Hrubieszów, Tomaszów Lubelski i Tarnogród). Zob. B. KUMOR, *Granice metropolii i diecezji polskich*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, t. 21 (1970), s. 324-325; TENŻE, *Ustrój i organizacja Kościoła polskiego w okresie niewoli narodowej 1772-1918*, s. 167.

⁷ Warto w tym miejscu wspomnieć, że kwestia ta miała swój precedens w Galicji, ale poza diecezją przemyską. Otóż już w 1777 r. konsystorz biskupi w Zamościu, z nakazu Gubernium lwowskiego, odłączył 15 wsi po stronie galicyjskiej od

powodów przeciągało się przez kilka lat⁸. Sprawę zakończył dekret nadworny cesarza Franciszka I z dnia 18 kwietnia 1812 r., powołujący do życia dla tych wiosek (oraz kilku innych) odrębną placówkę duszpasterską z siedzibą w Tarnawcu. Wielce wymownym było to, iż w rozwiązywaniu tej sprawy strona kościelna (pasterzem przemyskim był wówczas /1786-1824/ gorliwy biskup Antoni Gołaszewski⁹) niewiele miała do powiedzenia i została wprowadzona przez reżim praktycznie do roli wykonawcy jego poleceń (głównie konsultacje i rozsyłanie korespondencji). Miało to źródło w tym, że w Austrii kwitł wówczas jeszcze w całej pełni system polityczno-kościelny zwany „józefinizmem”, dążący do podporządkowania Kościoła katolickiego władzy świeckiej i uczynienia z niego posłusznego narzędzia w rękach etatystycznego „państwa oświeconego”. Osiągnięte w sprawie Brzyskiej Woli, Wólki Łamanej i Jastrzębca w 1812 r. rozwiązanie, planowane zrazu, jako tymczasowe, okazało się *de facto* niezwykle trwałe, gdyż przetrwało bez zmian do XX w.¹⁰

1. Faza konsultacji

Jak to już było wcześniej wspomniane, nowy przebieg granic wprowadzony w życie po pokoju wiedeńskim z 14 października 1809 r. spowodował w przypadku diecezji przemyskiej odseparowanie galicyjskich wiosek Brzyska Wola, Wólka Łamana i Jastrzębiec od ich macierzystych kościołów parafialnych w Księstwie Warszawskim. Administracja austriacka usiłowała początkowo rozwiązać kwestię tych osad w sposób możliwie najprostszy i stosowany już wcześniej w innych miejscach, poprzez włączenie ich do najbliższych parafii rzymskokatolickich. Nie było to jednak takie proste, gdyż miejscowości te oddalone były szmat drogi od najbliższych galicyj-

parafii pozostałych w Polsce i inkorporował je do parafii w Galicji. Z kolei w 1782 r. podobna operacja miała miejsce w galicyjskiej części diecezji krakowskiej. Zob. B. KUMOR, *Ustrój i organizacja Kościoła polskiego w okresie niewoli narodowej 1772-1918*, s. 588-589.

⁸ Towarzyszyła temu ożywiona wymiana korespondencji pomiędzy Gubernium lwowskim i Konsystorzem przemyskim rzymskokatolickim oraz pomiędzy Konsystorzem i zainteresowanymi dziekanami oraz proboszczami, a także urzędami świeckimi. Dokumentacja dotycząca tego zagadnienia zachowała się dość dobrze w Archiwum Archidiecezji Przemyskiej (AAPrz) w registraturze z lat 1810-1823.

⁹ Więcej o nim zob. W. SARNA, *Biskupi przemyscy obrz. łac.*, t. 2, Przemysł 1910, s. 509-521; J. KWOLEK, *Gołaszewski Antoni h. Kościeszka (1745-1824)*, w: PSB, t. VIII, s. 237.

¹⁰ Sam przebieg dochodzenia do rozwiązania omawianej kwestii doskonale ilustruje ówczesne sposoby procedowania administracji austriackiej w sprawach podobnych do tej, a także i innych, i choćby z tej racji wart jest uważnego prześledzenia.

skich parafii rzymskokatolickich, do których można by je przypisać. Z tego też powodu ich mieszkańcy, mimo surowych zakazów, udawali się po posługi duszpasterskie tam, gdzie było najbliżej, czyli do dotychczasowych proboszczów w Potoku i Tarnogrodzie w Księstwie Warszawskim, co oczywiście łączyło się w każdym przypadku z przekraczaniem granicy państwowej. Z tej drogi korzystali także rekruci i ochotnicy, udający się wtedy masowo do polskiego wojska księcia Józefa Poniatowskiego. Było to zjawisko na tyle nagminne, że zwróciło wnet uwagę władz austriackich. Te, zaalarmowane przez służby graniczne (celne), skierowały 18 maja 1810 r. za pośrednictwem Gubernium lwowskiego do kancelarii Konsystorza w Przemyślu pismo z nakazem przyłączenia wspomnianych miejscowości do „innych tutejszych [galicyjskich] parafii” oraz powiadomienia o tym fakcie zainteresowanych proboszczów¹¹.

Administracja austriacka niewątpliwie dysponowała informacjami wskazującymi, że wykonanie takiego zarządzenia będzie praktycznie niemożliwe, a to z powodu wyjątkowo dużego oddalenia tych wiosek od najbliższych kościołów rzymskokatolickich. Dlatego też Gubernium pozostawiało otwartą inną możliwość: w przypadku gdyby się to potwierdziło, Konsystorz miał zaproponować miejscowość, w której należałoby erygować nową parafię (kurację), oraz wskazać wioski, które można by do niej dołączyć¹².

Po odbytej 24 czerwca 1810 r. sesji Konsystorza przemyskiego, pismo Gubernium lwowskiego przesłane zostało do konsultacji dziekanowi a zarazem proboszczowi tarnogrodzkiemu ks. Józefowi Titzlerowi, jako że parafie Potok i Tarnogród, wraz z wioskami Brzyską Wola, Wólką Łamaną i Jastrzębcem podlegały jego jurysdykcji. Adresat odpowiedział z Tarnogrodu pismem z dnia 29 czerwca 1810 r.¹³ Odnosząc się do kwestii ewentualnego przyłączenia osieroconych wiosek do sąsiednich parafii donosił, iż Jastrzębiec jest odległy od Tarnogrodu $\frac{3}{4}$ mili niemieckiej¹⁴, od Leżajska 2 mile (z tym zastrzeżeniem, że droga prowadzi przez rzekę San), od Sieniawy o 2 mile (droga prowadzi przez położoną na terytorium Księstwa Warszawskiego wioskę Luchów), natomiast od kościoła w Majdanie o 1 i $\frac{1}{2}$ mili (droga wiedzie przez Księstwo Warszawskie). Z kolei Brzyska Wola jest oddalona od kościoła parafialnego w Potoku o $\frac{1}{2}$ mili, zaś Wólka Łama-

¹¹ AAPrz, sygn. K Fasc. 57 1810 I – VI, Pismo Gubernium lwowskiego z 18 V 1810 r. do Konsystorza przemyskiego. Rozwiązanie takie miało być precedensowe, gdyż w przypadku pojawienia się podobnych sytuacji na innych miejscach, Konsystorz już bez przypominania miał postąpić w identyczny sposób.

¹² Tamże.

¹³ AAPrz, sygn. K Fasc. 57 1810 I – VI, Pismo dziekana tarnogrodzkiego ks. J. Titzlera do Konsystorza przemyskiego z 29 czerwca 1809 r.

¹⁴ 1 mila niemiecka miała długość 7532 m.

na z nim sąsiaduje. Obie wioski odległe są od Leżajska o 1 i ½ mili i dodatkowo oddzielone rzeką San. Wólkę Łamaną od Sieniawy dzieli dystans 2 mil, zaś Brzyką Wolę więcej niż 1 mila.

Ks. Titzler odnosząc się z kolei do pomysłu erygowania nowej parafii w Tarnawcu (gdzie znajdował się kościół filialny parafii Leżajsk), skonstatował, że wioski kameralne Brzyką Wolę i Wólkę Łamaną można by bez problemu przyłączyć do niej. Nadal jednak pozostałby nierozwiązany problem Jastrzębca, odległego od Tarnawca o 1 i ½ mili, połączonego z nim piaszczystą drogą, biegnącą przez lasy i trudną do przebycia¹⁵. Dziekan tarnogrodzki przypomniał przy okazji, że przygotowana przed laty przez władze austriackie, a niezrealizowana dotąd, regulacja parafii¹⁶ przewidywała w tym przypadku włączenie tych trzech miejscowości położonych w cyrkule rzeszowskim do projektowanej parafii w Brzykiej Woli „jako że intencją cesarza było, ażeby granice cyrkulów nie przedzielały parafii”. Wobec tego najlepiej będzie erygować parafię w Brzykiej Woli, zgodnie z pierwszym projektem regulacji parafii. Zanim to nastąpi wioski te można pozostawić przy dotychczasowych parafiach, a to z tych racji:

1. Granice pomiędzy Galicją i Księstwem Warszawskim nie są jeszcze dokładnie wytyczone, a ponieważ żadna rzeka nie dzieli tych państw, ma miejsce masowa ucieczka rekruta z obu stron.

¹⁵ Odległość ta faktycznie była większa. Schematyzm diecezji przemyskiej z roku 1917 określał ją na 16 kilometrów. Zob. *Schematismus dioecesis premisliensis pro anno Domini 1917*, Premisliae 1917, s. 129.

¹⁶ Tak zwana regulacja parafii miała na celu rozbudowę zbyt rzadkiej sieci parafialnej w cesarstwie austriackim. Ces. Józef II patentem z dnia 16 I 1782 zażądał od biskupów, ażeby się wypowiedzieli, w jakich miejscowościach ze względu na dużą odległość od kościoła parafialnego powinny być założone nowe parafie, zaś 4 II 1782 polecił urzędowi cyrkularnym sporządzenie dokładnej statystyki parafii i wiernych w granicach każdego cyrkulu. W związku z tym dekretem o regulacji parafii cesarz Józef w następnych latach wydał szereg dalszych norm szczegółowych w tym zakresie. Dla diecezji przemyskiej projekt zatwierdzony w 1785 r. przewidywał utworzenie łącznie 42 nowych placówek duszpasterskich, a 9 kościołom filialnym miano nadać prawa parafialne. Kolejny plan przesłany przez Gubernium 22 II 1788 r. Konsystorzowi przemyskiemu do realizacji przewidywał utworzenie 40 nowych parafii i 39 nowych kapelanii lokalnych oraz budowę 57 nowych kościołów (wszystko finansowane z majątku skonfiskowanego instytucjom kościelnym). Wśród nowych parafii miał się znaleźć m.in. Tarnawiec. Plan ten ostatecznie został zrealizowany szczątkowo, gdyż Austria, zaplątana w liczne wojny, przeznaczała pieniądze na ogromne kontrybucje wojenne, a nie na rozbudowę sieci parafialnej. Por. B. KUMOR, *Ustrój i organizacja Kościoła polskiego w okresie niewoli narodowej 1772-1918*, s. 581-582, 596-602.

2. Przewiduje się, że granice od strony cyrkułu przemyskiego zostaną przesunięte aż do rzeki Tanew, wobec czego wspomniane wioski można będzie pozostawić przy dotychczasowych (dawnych) parafiach.

3. Inspektorat celny w Rawie, w cyrkule żółkiewskim rozumie potrzebę pozostawienia tych trzech wiosek przy dawnych parafiach i dlatego wydał zarządzenie, ażeby strażnicy graniczni nie utrudniali ludności dostępu do ich kościołów¹⁷.

Po uzyskaniu opinii dziekana tarnogrodzkiego Konsystorz przeprowadził z kolei konsultację w tej samej sprawie z ówczesnym dziekanem i proboszczem leżajskim ks. Michałem Pieniążkiem. W wysłanym do niego 5 lipca 1810 r. urzędowym liście notyfikowano mu treść pisma Gubernium z 18 maja oraz kopię cytowanego wyżej listu dziekana tarnogrodzkiego. Równocześnie zażądano od niego odpowiedzi na pytanie, czy możliwym jest czasowe przyłączenie Jastrzębca, Brzyskiej Woli i Wólki Łamanej do parafii leżajskiej, gdyż taka jest wola władz austriackich, które kategorycznie nakażały oddzielenie tych wsi od kościołów położonych poza kordonem granicznym?¹⁸

Dziekan na zapytanie Konsystorza odpowiedział 23 lipca 1810 r.¹⁹ W przesłanym liście konstatował, że nie ma możliwości bezpośredniego przyłączenia rzeczonych wiosek do kościoła parafialnego w Leżajsku, ponieważ oddzielone są one od niego rzeką San a ponadto dzieli je od Leżajska zbyt wielki dystans: Jastrzębiec oddalony jest o 2 i ½ mili, zaś Brzyska Wola i Wólka Łamana o 2 mile. Możliwe jest jednak inne rozwiązanie. Otóż do kaplicy w Tarnawcu, odległej o ½ mili od Leżajska, dojeżdża z posługą duszpasterską w niedziele i święta wikariusz leżajski. Mógłby on czasowo, do momentu znalezienia trwałego rozwiązania, objąć posługą także te wioski. Jednakże na przeszkodzie temu stoją poważne problemy:

1. W Tarnawcu nie ma odpowiedniego domu, w którym mógłby zamieszkać kapłan, organista i sługa kościelny.

2. Brak jest specjalnego funduszu na utrzymanie tych osób, na potrzeby kościoła, na wydatki związane z liturgią, jak też na szaty liturgiczne.

3. Kaplica w Tarnawcu, mimo że jest w dobrym stanie technicznym, to jednak jest za mała w stosunku do potrzeb, gdyż w Brzyskiej Woli, Wólce Łamanej i Jastrzębcu jest łącznie 909 osób dorosłych, zaś w Tarnawcu i Dornbach – 641. Razem jest ich we wszystkich miejscowościach 1550,

¹⁷ AAPrz, sygn. K Fasc. 57 1810 I – VI, Pismo dziekana tarnogrodzkiego ks. J. Titzlera do Konsystorza przemyskiego z 29 czerwca 1809 r.

¹⁸ AAPrz, sygn. K Fasc. 58 1810 VII – XII, Kopia pisma Konsystorza przemyskiego do dziekana leżajskiego ks. M. Pieniążka z 5 VII 1810 r.

¹⁹ AAPrz, sygn. K Fasc. 58 1810 VII – XII, List ks. M. Pieniążka dziekana i prepozyta leżajskiego z 23 VII 1810 r. do Konsystorza przemyskiego.

a oprócz tego 616 dzieci. W związku z tym jeden kapłan tylko z wielkim trudem mógłby podołać obowiązkowi w tak ludnej i rozległej parafii²⁰.

W tym miejscu należy odnotować, że kościół w Tarnawcu, o którym wspominał w swoim responsie dziekan ks. Michał Pieniążek, został wybudowany w latach 1749-51 przez starostę leżajskiego Józefa Potockiego, kasztelana krakowskiego, jako kaplica dworska pw. św. Józefa²¹. W protokole wizytacji dziekańskiej z 1783 r. jest mowa, że sprzęt liturgiczny do celebracji w kaplicy w Tarnawcu dostarcza miejscowy dwór, a Msze św. odprawiają w niej kapłani obrządku greckiego. Ponieważ kaplica nie posiadała odpowiedniego indultu, wizytator zabronił odprawiania w niej Mszy św. i nabożeństw²². W 1786 r. na gruntach kameralnych (dawna królewszczyzna), przylegających do wsi Tarnawiec, założona została przez Austriaków w ramach tzw. kolonizacji józefińskiej kolonia Dornbach²³ i osadzona kolonistami pochodzącymi z Niemiec. Przybyło tu wówczas 20 rodzin katolickich, liczących łącznie 72 osoby²⁴. Tarnawiec w 1782 r. proponowany był na siedzibę przyszłej parafii, wykrojonej z rozległej parafii Leżajsk. Miały do niej należeć cztery wioski oddzielone od kościoła parafialnego rzeką San (Tarnawiec, Ożanna, Piskorowice i Żuchów), liczące łącznie 495 osób mogących przyjmować Komunię św.²⁵ Na początku XIX wieku osadnicy niemieccy podjęli za pośrednictwem Konsystorza przemyskiego starania w Gubernium lwowskim o uposażenie z Funduszu religijnego stałego kapelana w Dornbach (Tarnawcu). Wysłana na miejsce dnia 8 maja 1804 r. urzędowa komisja ustaliła, że proboszcz leżajski w każdą niedzielę i święto posyła do kaplicy w Dornbach kapłana władającego językiem niemieckim, który odprawia tam nabożeństwa. W czasie natomiast, kiedy kapłan z Leżajska nie może dojechać ze względu na przerwana komunikację (wylewy Sanu), zastępuje go znający język niemiecki duchowny greckokatolicki Krypiakiewicz ze wsi Kulno, odległej od Dornbach ½ mili, który na miejscu sprawuje obowiązki duszpasterskie i z tej racji wynagradzany jest przez pro-

²⁰ Tamże.

²¹ W. SARNA, *Biskupi przemyscy obrz. łac.*, s. 113; *Rocznik Archidiecezji Przemyskiej 1997. Album*, red. J. BAR, W. PARTYKA, B. RAJNOWSKI, Przemyśl 1997, s. 259; J. RAB, *Zarys dziejów parafii diecezji Przemyskiej*, Przemyśl 1973 (mps AAPrz), Tarnawiec.

²² AAPrz, sygn. 321, Decanatus Leżajscensis visitationes a. 1774-1853 (1783), s. 200.

²³ Nazwy wsi Tarnawiec i Dornbach, sąsiadujących ze sobą, były bardzo często używane zamiennie w dokumentach urzędowych z tamtego czasu.

²⁴ Zob. H. LEPUCKI, *Działalność kolonizacyjna Marii Teresy i Józefa II w Galicji w latach 1772 – 1790*, Lwów 1938, s. 172 (passim).

²⁵ AAPrz., sygn. 321, Decanatus Leżajscensis visitationes a. 1774-1853 (1782), s. 99-100. Plan ten nie został wówczas zrealizowany.

boszcza leżajskiego²⁶. Po rozeznaniu stanu faktycznego Gubernium dekretem z 15 kwietnia 1807 r. nakazało ks. Pieniżkowi, ażeby, tak jak dotychczas, nadal wysyłał do Tarnawca kapłana. A ponieważ kolonia Dornbach oddalona jest od Leżajska zaledwie ½ mili, a ponadto dostęp do niej nie jest ciągle przeszkodzony, dlatego potrzeby duchowe miejscowych katolików są należycie zaspakajane. Z tej racji Gubernium odpowiedziało odmownie na prośbę kolonistów o uposażenia stałego kapelana mieszkającego w Dornbach – Tarnawcu²⁷.

List dziekana ks. Michała Pieniżka, przesłany 23 lipca 1810 r. do Przemyśla, był omawiany na sesji Konsystorza 2 sierpnia 1810 r. Z kopii pisma skierowanego jeszcze tego samego dnia do Leżajska wywnioskować można, że Przemyśl uznał za racjonalne powody, dla których ks. Pieniżek wymawiał się od przyjęcia duszpasterstwa w wioskach odseparowanych kordonem granicznym od macierzystych parafii²⁸. Wy tłumaczono mu jednakowoż, że ze względu na zaistniałe skrajne okoliczności nie pozostaje mu nic innego, jak tylko spełnić nakaz władz świeckich. Bowiem te kategorycznie blokują mieszkańcom tych wsi dostęp do kościołów położonych w Księstwie Warszawskim, zaś spośród kościołów galicyjskich najbliższy znajduje się właśnie w Leżajsku. Biorąc to wszystko pod uwagę kancelaria Konsystorza nakazała prepozytowi leżajskiemu, ażeby, pomimo istnienia ewidentnych przeszkód, przejął czasowo opiekę duszpasterską nad ludnością Brzyskiej Woli, Wólki Łamanej i Jastrzębca. Przemyśl zaś obiecał ze swej strony zapelować do Gubernium lwowskiego o możliwie rychłe erygowanie dla tych wiosek nowej parafii w Brzyskiej Woli²⁹.

Po zakończeniu konsultacji Konsystorz wystosował z datą 12 sierpnia 1810 r. pismo do Lwowa z informacją o ustaleniach poczynionych odnośnie Brzyskiej Woli, Wólki Łamanej i Jastrzębca, oraz o zleceniu proboszczowi leżajskiemu tymczasowej opieki duszpasterskiej nad ich mieszkańcami³⁰. Równocześnie wnioskowano o utworzenie dla nich kapelanii lokalnej (prowizorycznej parafii) z siedzibą w Brzyskiej Woli, a to z powodu dużej

²⁶ AAPrz, sygn. K Fasc. 51 1807 I – VI, Pismo Gubernium lwowskiego z 15 IV 1807 r. do Konsystorza przemyskiego.

²⁷ Tamże; AAPrz, sygn. K Fasc. 51 1807 I – VI, Kopia pisma Konsystorza przemyskiego do dziekana i proboszcza leżajskiego ks. M. Pieniżka z 19 VI 1807 r.

²⁸ AAPrz, sygn. K Fasc. 58 1810 VII – XII, Kopia pisma Konsystorza przemyskiego do dziekana i proboszcza leżajskiego ks. M. Pieniżka z 2 VIII 1810 r.

²⁹ W kopii listu wysłanego 2 VIII 1810 r. przez Konsystorz przemyskiego do dziekana leżajskiego, jak też 12 VIII 1810 r. do Gubernium, wstawiono niewątpliwie omyłkowo Jastrzębiec zamiast Brzyskiej Woli, jako miejsce lokalizacji sugerowanej nowej parafii.

³⁰ AAPrz, sygn. K Fasc. 58 1810 VII – XII, Kopia pisma Konsystorza przemyskiego do Gubernium lwowskiego z 12 VIII 1810 r.

ich odległości od kościoła w Leżajsku i sporej przeszkody na drodze w postaci trudnej do sforsowania rzeki San, oraz dużego ich zaludnienia (934 parafian zdolnych do przyjmowania sakramentów)³¹.

2. Etap prowizorycznych rozwiązań

Na utworzenie parafii dla Brzyskiej Woli, Wólki Łamanej i Jastrzębca trzeba było jeszcze jakiś czas poczekać, gdyż leżało to w wyłącznej kompetencji Wiednia. W międzyczasie Lwów podjął cały szereg niezbędnych działań, które miały przygotować grunt pod taką decyzję. I tak dekretem z dnia 31 maja 1811 r. wyznaczono dla wikariusza mającego rezydować w Tarnawcu dodatek do pensji (tzw. *renumerację*) w wysokości 150 florenów z dochodów kameralnych leżajskich, w zamian za objęcie posługą duszpasterską omawianych wiosek³². Z kolei pismem z dnia 1 sierpnia 1811 r. Lwów zobligował proboszcza leżajskiego, ażeby wyznaczył on w trybie pilnym księdza, który by zamieszkał w Tarnawcu i tam na miejscu sprawował posługi duszpasterskie³³.

W odpowiedzi na słane z Gubernium przynaglenia ks. Michał Pieniążek w liście z dnia 9 sierpnia 1811 r. powiadamiał Konsystorz, że wikariusze leżajscy już od wielu lat udzielają sakramentów w Tarnawcu zarówno kolonistom niemieckim, jak też i ludności miejscowej (polskiej)³⁴. Ponadto w każdą niedzielę i święto jeden z wikariuszy udaje się tam z nieodzownym wyposażeniem liturgicznym i celebruje nabożeństwa, oraz spełnia rzetelnie konieczne posług tak, iż nie było skarg na tym tle. Prepozyt ks. Pieniążek, dostosowując się do najnowszego zarządzenia Gubernium, umówił już na kapelana dla Tarnawca ks. Michała Nowakowskiego z zakonu Bożogrobców, ówczesnego wikariusza w Urzejowicach, władającego językiem niemieckim. Jest on gotów objąć urząd, jednakże uniemożliwiają mu to poważ-

³¹ Cesarz Józef II 20 X 1782 r. podał główne wytyczne tworzenia i regulacji sieci parafialnej w całym Cesarstwie. Wytyczne te postulowały erygowanie nowych parafii w przypadku istnienia przyczyn: 1. natury geograficznej (m.in. duża odległość od parafii, rzeki dzielące parafię, trudny dostęp do kościoła); 2. natury demograficznej (jeśli parafia wiejska liczyła więcej niż 900 wiernych a miejska ponad 1000); 3. natury organizacyjnej (m.in. bliskość do kościoła nie posiadającego praw parafialnych); 4. natury duszpasterskiej (m.in. istnienie na terenie parafii kościołów filialnych, kaplic – winne one otrzymać prawa parafialne). Zob. B. KUMOR, *Ustrój i organizacja Kościoła polskiego w okresie niewoli narodowej 1772-1918*, s. 581-582.

³² AAPrz, sygn. 243, Index parochiarum R-Ż, Tarnawiec.

³³ AAPrz, sygn. K Fasc. 60 1811 VII – XII, Pismo Gubernium lwowskiego z 1 VIII 1811 r. do Konsystorza przemyskiego.

³⁴ AAPrz, sygn. K Fasc. 60 1811 VII – XII, List prepozyta leżajskiego ks. M. Pieniążka z 9 VIII 1811 r. do Konsystorza przemyskiego.

ne przeszkody, które władze administracyjne powinny wpieryw usunąć. I tak: kościół w Tarnawcu nie posiada niezbędnych sprzętów i wyposażenia liturgicznego, nie ma też domu dla kapłana i jego służby, jak też dla służby kościelnej, a ponadto nie została jeszcze wyznaczona stała pensja dla duchownego³⁵.

Konsystorz już następnego dnia (10 sierpnia 1811) poinformował Lwów o krokach podjętych już przez proboszcza leżajskiego w sprawie Tarnawca, jak też o przeszkodach, które uniemożliwiły wykonanie dyrektyw³⁶. Gubernium oczywiście nie przyjęło do wiadomości usprawiedliwień dziekana leżajskiego, podzielanych także przez Konsystorz, uznając, że problemy można rozwiązać we własnym zakresie na miejscu. W piśmie z dnia 30 sierpnia 1811 r.³⁷ przypomniano, iż:

a) kościół parafialny w Leżajsku z całą pewnością posiada potrzebne sprzęty, które czasowo może przekazać kapelani w Tarnawcu;

b) proboszcz leżajski w każdą niedzielę i święto posyła do Tarnawca kapłana i z tej racji zobowiązany jest on dawać tamtejszemu kapelanowi wszystko, co jest potrzebne do jego utrzymania.

O zajęтым przez Gubernium stanowisku Konsystorz miał powiadomić prepozyta leżajskiego oraz Urząd cyrkularny rzeszowski. Ponadto miał poinformować Lwów o dacie objęcia przez wikariusza leżajskiego funkcji w Tarnawcu³⁸. W reakcji na przynaglenie kancelaria Konsystorza przemyskiego kopię najnowszego werdyktu Gubernium przesłała 12 września 1811 r. prepozytowi leżajskiemu ks. Pieniążkowi, dołączając nieodzowne wyjaśnienie, iż władze austriackie właśnie jego obarczyły obowiązkiem utrzymywania kapelana w Tarnawcu. Miał on go finansować z dochodów probostwa, w kwocie przysługującej innym wikariuszom. Proboszcz miał ponadto wyznaczyć do tej funkcji jednego ze swoich wikariuszy, a potem powiadomić Gubernium lwowskie poprzez Konsystorz o dacie objęcia przez niego funkcji³⁹.

To najnowsze zarządzenie Gubernium zostało w niedługim czasie wprowadzone w życie. Po dokonaniu niezbędnych przygotowań, ks. Pieniążek delegował na kapelana do Tarnawca jednego spośród wikariuszy leżajskich – ks. Leopolda Lewickiego z zakonu Bożogrobców, który w pierw-

³⁵ Tamże.

³⁶ AAPrz, sygn. K Fasc. 60 1811 VII – XII, Kopia pisma Konsystorza przemyskiego do Gubernium lwowskiego z 10 VIII 1811 r.

³⁷ AAPrz, sygn. K Fasc. 60 1811 VII – XII, Pismo Gubernium lwowskiego z 30 VIII 1811 r. do Konsystorza przemyskiego.

³⁸ Tamże.

³⁹ AAPrz, sygn. K Fasc. 60 1811 VII – XII, Kopia pisma Konsystorza przemyskiego do ks. M. Pieniążka z 12 IX 1811 r.

szych dniach listopada 1811 r. osiadł na stałe przy tamtejszym kościele i podjął na miejscu obowiązki duszpasterskie⁴⁰.

3. Przygotowania bezpośrednie do utworzenia parafii

Rozstrzygnięcie władz gubernialnych lwowskich z sierpnia 1811 r., cedujące opiekę duszpasterską nad mieszkańcami Brzyskiej Woli, Wólki Łamanej i Jastrzębca na wikariusza leżajskiego (kapelana) rezydującego przy kościele filialnym w Tarnawcu, chociaż posuwało sprawę naprzód, to jednak było rozwiązaniem ułomnym i tymczasowym, wymuszonym przez naglące okoliczności zewnętrzne. Na dłuższą metę potrzebne było rozwiązanie trwałe, a takim mogła być w ówczesnych warunkach jedynie kapelania lokalna z własnym niezależnym duszpasterzem (kapelanem), przekształcona następnie w parafię z własnym proboszczem⁴¹. Urzeczywistnienie tego pozostawało w gestii centralnej administracji austriackiej, której podlegał także Fundusz religijny, z którego finansowano nowe placówki duszpasterskie i opłacano ich pasterzy⁴². Jednakowoż koordynacja działań przygotowawczych należała w przypadku Galicji do kompetencji Gubernium lwowskiego. Stamtąd też 16 października 1811 r. wyszło pismo adresowane do Przemyśla z żądaniem wyrażenia przez Konsystorz i dziekana leżajskiego opinii odnośnie dwóch propozycji architekta cyrkularnego (rzeszowskiego)⁴³:

⁴⁰ AAPrz, sygn. K Fasc. 63 1813 I – VII, Kopia pisma Konsystorza przemyskiego do Gubernium lwowskiego z 21 I 1813 r.

⁴¹ Kapelanie lokalne, tworzone w Galicji od schyłku XVIII stulecia (od 2. poł. XIX w. ekspozytury), były placówkami duszpasterskimi z własnym kościołem i posiadały pełne prawa parafialne, ale ich uposażenie było nieco niższe niż parafii. Kapłan sprawujący w nich duszpasterstwo (kapelan, ekspozyt) miał jurysdykcję proboszcza. Zakładane były najczęściej przy dotychczasowych kościołach filialnych. Zob. B. KUMOR, *Ustrój i organizacja Kościoła polskiego w okresie niewoli narodowej 1772-1918*, s. 590; J. KRUKOWSKI, *Ekspozytura*, w: EK, t. 4, Lublin 1983, kol. 815.

⁴² Cesarz Józef II w dekrete nadwornym z 24 IX 1785 r. podał główne wytyczne, dotyczące tworzenia niezależnych kapelanii i uposażenia duszpasterzy. Ustalono wówczas minimalną wysokość dochodów dla proboszcza (400 florenów), kapelana lokalnego (300 florenów) i wikariusza (200 florenów). Miały być one wyrównywane z Funduszu religijnego. Nowo tworzone kapelanie lokalne pod względem jurysdykcyjnym miały być całkowicie niezależne od dotychczasowej parafii. Głos strony kościelnej (biskupów) w tych sprawach był wskazany, ale ostateczne decyzje podejmował Wiedeń. Zob. B. KUMOR, *Ustrój i organizacja Kościoła polskiego w okresie niewoli narodowej 1772-1918*, s. 582.

⁴³ AAPrz, sygn. K Fasc. 60 1811 VII – XII, Wyciąg z pisma Gubernium lwowskiego do Konsystorza przemyskiego z X 1811 r.

1. Czy kapelanię dla ludności Wólki Łamanej, Jastrzębca i Brzyskiej Woli lepiej będzie erygować w Dornbach (Tarnawcu), czy też w Brzyskiej Woli? (Urząd Cyrkularny Rzeszowski opowiadał się za tym, ażeby siedzibę kapelanii umieścić w Tarnawcu, a tamtejszą starą kaplicę wzniesioną przez Potockich przekształcić na kościół parafialny, natomiast na mieszkanie proboszcza wyznaczyć miejscowy zamek).

2. Czy nie dałoby się dołączyć czasowo do tej nowej kapelanii wiosek Kuryłówki, Dornbach i Ożanny, należących do parafii leżajskiej, ale oddzielonych od własnego kościoła parafialnego rzeką San?

Indagowany o opinię w tej sprawie dziekan i proboszcz leżajski ks. Michał Pieniążek proponował, ażeby kościół wybudować w Brzyskiej Woli, gdyż w takim przypadku będzie się on znajdował w centrum projektowanej parafii. Istniejąca w Tarnawcu stara kaplica dworska wybudowana przez Potockich nie nadaje się do tej funkcji, gdyż jest bardzo ciasna i nie pomieści nawet czwartej części parafian. Co zaś tyczy się wiosek Kuryłówka, Dornbach i Ożanna, to nic nie stoi na przeszkodzie, ażeby przyłączyć je do projektowanej parafii. Wtedy jednak, ze względu na pokaźną liczbę parafian (2182), potrzebny będzie oprócz proboszcza również wikariusz. Poza tym trzeba będzie zapewnić utrzymanie i mieszkanie dla nich oraz dla służby kościelnej, a także wyposażenie do kościoła. Zanim jednak zostanie to sfinalizowane, kapelan mieszkający przy kościele w Tarnawcu mógłby czasowo administrować nową parafią⁴⁴.

O wynikach konsultacji Lwów został poinformowany pismem z dnia 7 listopada 1811 r.⁴⁵ Konsystorz przemyski (podobnie jak i dziekan leżajski) opowiadał się za erygowaniem kapelanii lokalnej w Brzyskiej Woli, gdyż w takim przypadku kościół byłby zlokalizowany w centrum nowej placówki duszpasterskiej. Odmienna opinia architekta i Urzędu cyrkularnego rzeszowskiego w tej sprawie, optująca za lokalizacją kapelanii lokalnej w Tarnawcu, zdaniem Konsystorza motywuje się wyłącznie tym, że w tej miejscowości istnieje kaplica Potockich, którą można by zamienić na kościół parafialny. Jednakże stanowisko takie nie ma mocnych podstaw, gdyż wspomniana kaplica jest ciasna i mogłaby pomieścić zaledwie czwartą część parafian.

Konsystorz przemyski podzielał zdanie urzędu cyrkularnego rzeszowskiego, iż wioski Kuryłówkę, Tarnawiec i Ożannę można będzie dołączyć do nowej kapelanii, odłączając je równocześnie od parafii macierzystej w Leżajsku. W takim jednak przypadku liczba parafian wzrośnie do 2182, a wtedy oprócz kapelana (*capellanus curatus*) potrzebny będzie wikariusz. Obu duchownym, oraz służbie kościelnej (organista, kościelny) trzeba bę-

⁴⁴ AAPrz, sygn. K Fasc. 60 1811 VII – XII, Wyciąg z listu dziekana leżajskiego do Konsystorza przemyskiego z X 1811 r.

⁴⁵ AAPrz, sygn. K Fasc. 60 1811 VII – XII, Kopia pisma Konsystorza przemyskiego do Gubernium lwowskiego z 7 XI 1811 r.

dzie zapewnić utrzymanie i mieszkanie, zaś do kościoła zakupić sprzęt liturgiczny. Zanim jednak zostanie to zrealizowane, kapelan czasowo mógłby zamieszkać w Tarnawcu⁴⁶.

4. Tarnawiec siedzibą proboszcza nowej parafii

Z chwilą zakończenia konsultacji akta dotyczące projektowanej stacji duszpasterskiej dla Brzyskiej Woli, Wólki Łamanej i Jastrzębca trafiły do Wiednia, gdzie cesarz Franciszek I za pośrednictwem Kancelarii Nadwornej wydał 18 kwietnia 1812 r. dekret w tej sprawie, powołujący do życia nową parafię. Jego treść Gubernium lwowskie notyfikowało Konsystorzowi przemyskiemu pismem z dnia 18 czerwca 1812 r.⁴⁷ Dekret już na samym początku przyznawał, że chociaż uzasadniona była propozycja Konsystorza przemyskiego, ażeby w Brzyskiej Woli zlokalizować siedzibę nowej parafii dla wiosek, których parafie macierzyste odstąpione zostały [w 1809] do Księstwa Warszawskiego, to jednak ze względu na aktualne niesprzyjające okoliczności zewnętrzne, które „żadnych kosztownych wybudowań nie pozwalają”, cesarz „raczył postanowić”:

a) aby tymczasową rezydencję proboszcza wyznaczyć w Tarnawcu, redukując przy tym maksymalnie nieodzowne wydatki. Proboszcz ma zamieszkać przejściowo w tamtejszym zamku, „oprócz parochowi leżajskiemu potrzebnego wikarego [dla obsługi wiosek parafii leżajskiej położonych za Sanem]”, gdyż przy tamtejszym kościele, znajdującym się najbliżej wiosek Jastrzębiec, Brzyska Wola i Wólka Łamana, liczących łącznie 581 dusz, ma się ogniskować duszpasterstwo dla nich. Takie rozwiązanie będzie korzystne i z tej racji, że kościół w Tarnawcu w nowej sytuacji (po dołączeniu wspomnianych 3 wiosek) będzie w stanie pomieścić zaledwie trzecią część spośród 2182 parafian i wobec tego potrzebna będzie w niedziele i święta druga Msza św., a tym samym drugi kapłan.

b) aby proboszczowi wyznaczyć stałą pensję (*kongrua*) z Funduszu religijnego, zgodnie z poczynionymi wcześniej ustaleniami. Natomiast pensję dla wikariusza w wysokości 300 florenów rocznie ma płacić proboszcz leżajski, „który z racji oddzielenia wspomnianych miejscowości [Tarnawiec, Kuryłówka i Ożanna] od swojej parafii wikariusza więcej nie potrzebuje”⁴⁸.

⁴⁶ Tamże.

⁴⁷ AAPrz, sygn. K Fasc. 62 1812 VII – XII, Kopia pisma Gubernium lwowskiego z 18 VI 1812 r. do Konsystorza przemyskiego (tłumaczenie na język polski); tamże, sygn. 25, Protocollon exhibitionum expeditarum ex anno 1812, nr 373.

⁴⁸ Odpis dekretu cesarskiego z 18 IV 1812 r. Konsystorz przesłał 16 VII 1812 r. prepozytowi leżajskiemu ks. Michałowi Pieniążkowi, sprawującemu nadzór nad kościołem filialnym w Tarnawcu, polecając mu przy tym skrupulatnie dostosować się do zawartych w nim poleceń. Zob. AAPrz, sygn. K Fasc. 62 1812 VII – XII,

W tym miejscu należy wspomnieć, że w myśl prezentowanego tu dekretu cesarskiego Tarnawiec miał być tylko przez ograniczony czas siedzibę proboszcza nowej parafii. Po upływie roku planowano wrócić do projektu ustanowienia nowej parafii w Brzyskiej Woli⁴⁹.

Dekret cesarski z 18 kwietnia 1812 r. *de facto* otworzył drogę do pełnej stabilizacji świeżo utworzonej placówki duszpasterskiej (parafii). Dlatego też Gubernium, równocześnie z obwieszczeniem dekretu, nakazało Konsystorzowi przemyskiemu wszcząć procedury obsadzenia probostwa oraz wikariatu w Tarnawcu, a po ich zakończeniu dokumenty z tym związane przesłać do Lwowa, jak też i do administracji salinarnej, dominium leżajskiego oraz do kancelarii Cyrkułu rzeszowskiego „względem wyrobienia, obmyślenia, utrzymania się dla nowego parocha i dla jego pomocnika”⁵⁰. Władze austriackie traktowały sprawę obsady probostwa, a tym samym zapewnienia opieki duszpasterskiej osieroconym wioskom, jako niecierpiącą zwłoki. Toteż, kiedy informacje o postępie działań w tym zakresie opóźniały się, Gubernium wysłało 23 października 1812 r. *urgens* do Przemyśla. Konsystorz otrzymał polecenie, ażeby jak najszybciej sfinalizował całą sprawę i natychmiast doniósł do Lwowa, co w tej kwestii zadysponował⁵¹.

Pismo Gubernium dotarło do Przemyśla dopiero 6 stycznia 1813 r., ale już następnego dnia skierowano do Leżajska list z żądaniem odpowiedzi na dwa pytania⁵²:

1. Czy w Tarnawcu rezyduje stale kapelan, utrzymywany przez proboszcza leżajskiego dla pożytku duchowego wsi kameralnych [Brzyskiej Woli, Wólki Łamanej i Jastrzębca]?

2. Czy zgodnie z wolą i dekretem cesarskim tymczasowe mieszkanie dla proboszcza zostało odnowione, czy nowy proboszcz został uposażony, oraz co w tej sprawie uczyniła już administracja salinarna i urząd cyrkularny rzeszowski?

Kopia pisma Konsystorza przemyskiego do ks. Michała Pieniążka proboszcza w Leżajsku z 16 VII 1812 r.

⁴⁹ Z treści edyktu cesarskiego nie da się wywnioskować, czy miał się o to starać Konsystorz przemyski, czy też Gubernium. Wydaje się, że projekt taki od samego początku nie miał szans na realizację, gdyż pociągał za sobą poważne wydatki z Funduszu religijnego na budowę kościoła i budynków plebańskich, a tego władze austriackie chciały za wszelką cenę uniknąć.

⁵⁰ AAPrz, sygn. K Fasc. 62 1812 VII – XII, Kopia pisma Gubernium lwowskiego z 18 VI 1812 r. do Konsystorza przemyskiego (tłumaczenie na język polski).

⁵¹ AAPrz, sygn. K Fasc. 63 1813 I – VII, Pismo Gubernium lwowskiego z 23 X 1812 r. do Konsystorza przemyskiego.

⁵² AAPrz, sygn. K Fasc. 63 1813 I – VII, Kopia pisma Konsystorza przemyskiego do ks. M. Pieniążka prepozyta i dziekana leżajskiego z 7 I 1813 r.

Konsystorz, po uzyskaniu zwięzłej relacji od prepozyta ks. Pieniążka, bezzwłocznie przesłał ją 21 stycznia 1813 r. na adres Gubernium do Lwowa⁵³. Okazało się, że kapelan już od ponad roku, od pierwszych dni listopada 1811 r. rezyduje stale w Tarnawcu „z korzyścią duchową mieszkańców wsi kameralnych”. Jednakże do tej pory nie zostało przygotowane mieszkanie dla nowego proboszcza, jak też nie wyznaczono dla niego uposażenia. W tej sprawie nic dotąd nie uczynił zobowiązany do tego urząd cyrkularny rzeszowski jak też i administracja dóbr kameralnych w Leżajsku⁵⁴.

Gubernium już 10 lutego 1813 r. skierowało do Przemyśla kolejne pismo, tym razem zawierające dobrą wiadomość, iż wydane zostały już dyspozycje w sprawie pensji dla proboszcza zaproponowanego tymczasowo do Tarnawca. Miała być ona wypłacana z Funduszu religijnego, zgodnie z dyspozycją dekretu cesarskiego z 18 kwietnia 1812 r. A ponieważ wszystko, co było nieodzowne, zostało już przygotowane, Konsystorz miał rozpisać zwyczajny konkurs na obsadę probostwa i postępować dalej zgodnie z obowiązującymi przepisami⁵⁵. Te zaś w ówczesnej Galicji przewidywały dwa etapy tworzenia i obsady nowych placówek duszpasterskich. W pierwszej fazie organizowana była kapelania lokalna (ekspozytura), będąca w rzeczywistości samodzielną placówką duszpasterską kierowaną przez tzw. ekspozyta, mianowanego przez biskupa ordynariusza, posiadającego pełne uprawnienia proboszczowskie. W drugim natomiast etapie, po ustabilizowaniu bytu placówki, tworzona była parafia stała, a jej proboszcz wyłaniany był w drodze konkursu i prezentowany przez kolatora ordynariuszowi, który udzielał mu instytucji kanonicznej.

Komendarzem przy kościele w Tarnawcu został w 1813 r. wikariusz leżajski ks. Leopold Lewicki z zakonu Bożogrobców⁵⁶. Rezydował on w tej miejscowości już od początku listopada 1811 r., skierowany tam w charakterze wikariusza (kapelana) przez prepozyta leżajskiego ks. Michała Pieniąż-

⁵³ AAPrz, sygn. K Fasc. 63 1813 I – VII, Kopia pisma Konsystorza przemyskiego do Gubernium lwowskiego z 21 I 1813 r.

⁵⁴ Do Konsystorza nie dotarła jeszcze wtedy wiadomość, że Gubernium lwowskie, w oparciu o dekret Kancelarii Nadwornej z 13 VII 1812 r., nakazało prefekturze dóbr leżajskich wyznaczyć pole z przeznaczeniem na ogród, a ponadto 6 wozów drewna rocznie na opał dla nowego komendarza (proboszcza) w Tarnawcu. Zob. AAPrz, sygn. 25, Protocollon exhibitionum expeditarum ex anno 1812, nr 478.

⁵⁵ AAPrz, sygn. K Fasc. 63 1813 I – VII, Pismo Gubernium lwowskiego z 10 II 1813 r. do Konsystorza przemyskiego.

⁵⁶ *Cathalogus cleri Dioecesis Premisliensis anno 1813*, Premisliae 1813, Decanatus leżajscensis.

ka⁵⁷. Podobnie jak dotąd, również i po awansowaniu na komendarza, sam wykonywał obowiązki duszpasterskie w bardzo ludnej i rozległej parafii. Nie wiadomo bliżej, dlaczego nie został mu dodany do pomocy wikariusz, jak to było przewidziane we wspomnianym dekrete z 1812 r. Można się jedynie domyślać, że związane to było z notorycznym brakiem księży w diecezji przemyskiej w tamtym czasie, co było rezultatem „reform” józefińskich i likwidacji w 1783 r. seminariów duchownych w Przemyślu i Brzozowie⁵⁸.

Jak to już wcześniej było wspomniane, układ dotyczący ulokowania proboszcza nowej parafii w Tarnawcu miał być rozwiązaniem tymczasowym, uwarunkowanym skrajnie niesprzyjającymi okolicznościami zewnętrznymi. Dekret cesarski z 18 kwietnia 1812 r. przewidywał wznowienie po upływie roku projektu erygowania parafii w Brzyskiej Woli⁵⁹. W aktach Konsystorza przemyskiego nie zachowały się jakiegokolwiek dokumenty, które by świadczyły o tym, że w następnych latach podejmowane były jakieś starania w tym kierunku⁶⁰. W końcu, po pięciu latach, wydany został dekret Kancelarii Nadwornej wiedeńskiej, notyfikowany Konsystorzowi przemyskiemu przez Gubernium 11 października 1817 r., odkładający „do lepszych czasów” (*ad opportunius tempus*) budowę kościoła i budynków parafialnych na potrzeby nowej parafii z siedzibą w Brzyskiej Woli⁶¹. W ten sposób Tarnawiec już na stałe został siedzibą parafii, obejmującej swym zasięgiem zarówno miejscowości oddzielone kordonem granicznym od parafii Potok

⁵⁷ Ks. Leopold Lewicki, ur. w 1779 r., ukończył szkołę normalną i gimnazjum w Rzeszowie, filozofię i teologię w Miechowie. Po święceniach kapłańskich (1804) przez 6 lat był wikariuszem leżajskim. Od 1813 r. był komendantem (kapelanem) kapelaniai lokalnej w Tarnawcu. Po podniesieniu jej w 1821 r. do rzędu parafii został jej administratorem, a 26 XI 1823 r. otrzymał instytucję kanoniczną na probostwo w Tarnawcu. Zob. AAPrz, sygn. 1748, Documenta respicientia jura et dotationem Ecclesiae parochialis in Tarnawiec, Status beneficii ac parochiae 1825, s. 8.

⁵⁸ Tylko w latach 1795-1805 ubyło w diecezji przemyskiej aż 152 księży, a wyświęcono zaledwie 26. Zob. H. Borcz, *Archidiecezja przemyska. Zarys dziejów*, „Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne”, 79 (2003), s. 44.

⁵⁹ AAPrz, sygn. 25, Protocollon exhibitionum expeditarum ex anno 1812, nr 373; tamże, sygn. K Fasc. 62 1812 VII – XII, Pismo Gubernium lwowskiego z 18 VI 1812 r. do Konsystorza przemyskiego.

⁶⁰ Niestety nie zachowały się akta z tym związane, gdyż registratura z tego okresu zniszczona została bezpowrotnie w czasie II wojny światowej.

⁶¹ AAPrz, sygn. 30, Protocollon exhibitionum expeditarum ex anno 1817, nr 925. Brak registratury z tamtego okresu nie pozwala na pełniejsze naświetlenie tej kwestii. Wydaje się, iż ostatecznym powodem zaniechania przez władze projektu umieszczenia siedziby nowej parafii w Brzyskiej Woli, były motywy natury finansowej, gdyż przeniesienie siedziby parafii do tej miejscowości wiązało się z poważnymi wydatkami z Funduszu religijnego.

(Brzyska Wola i Wólka Łamana) oraz Tarnogród (Jastrzębiec), jak też wyłączone z parafii Leżajsk (Tarnawiec – Dornbach, Kuryłówka i Ozanna). Takie rozwiązanie niewątpliwie odbiegało bardzo od oczekiwań strony kościelnej, a zwłaszcza mieszkańców wiosek najbardziej odległych od kościoła parafialnego w Tarnawcu. W przypadku Brzyskiej Woli było to 9 km, Wólki Łamanej 10, a Jastrzębca aż 16 km⁶².

Kolejne lata przyniosły dalsze zmiany w statusie parafii Tarnawiec. Na podstawie decyzji Gubernium lwowskiego z 21 października 1821 r. dla przyszłego proboszcza w tej miejscowości wyznaczona została pensja w wysokości 400 florenów⁶³. Otworzyło to z kolei drogę Konsystorzowi przemyskiemu do kanonicznej obsady probostwa. Dotychczasowy komendant tarnawiecki ks. Leopold Lewicki złożył 21 stycznia 1821 r. rezygnację z urzędu (od tej pory przez 2 lata występował jako administrator parafii) i po dopełnieniu warunków postawionych mu przez Gubernium (sekularyzacja) przedstawił swoją kandydaturę na probostwo w Tarnawcu, patronatu hrabiego Wojciecha Miera. Oprócz niego do konkursu stanęli: ks. Michał Kleczyński, o. Daniel Kwiatkowski franciszkanin i ks. Jakub Halecki⁶⁴. Ostatecznie w konkursie wyłoniony został 26 listopada 1823 r. ks. Leopold Lewicki i on też został proboszczem parafii Tarnawiec. W 1827 r. otrzymał jako wikariusza ks. Aleksandra Bilińskiego, który już po roku odszedł z Tarnawca⁶⁵. Jego następcą został w 1831 r. o. Honoriusz Stankiewicz karmelita bosy⁶⁶.

Parafia Tarnawiec pozostawała w pierwotnych granicach aż do odzyskania przez Polskę niepodległości po I wojnie światowej. Po zniesieniu porozbiorowych kordonów granicznych mieszkańcy wsi Jastrzębiec wnieśli w 1919 r. petycję do władz kościelnych o przyłączenie ich wioski do tworzonej wówczas nowej parafii Luchów Górny w diecezji lubelskiej, na co też uzyskali zgodę ówczesnego ordynariusza przemyskiego biskupa Józefa S. Pelczara. Ostatecznie Nuncjatura Apostolska w Warszawie wydała 12 grudnia 1919 r. reskrypt, na mocy którego wioska Jastrzębiec odłączona została od parafii Tarnawiec i od diecezji przemyskiej, i włączona do nowo utwo-

⁶² Zob. *Schematismus dioecesis premisliensis pro anno Domini 1917*, s. 129.

⁶³ AAprz, sygn. 243, Index parochiarum R-Ż, Tarnawiec.

⁶⁴ AAprz, sygn. 245, Tabellae beneficiorum vacantium 1809 – 1828, s. 179.

⁶⁵ *Schematismus universi cleri Dioeceseos Premisliensis rit. Lat. anno 1826*, Premisliae 1826, s. 25.

⁶⁶ *Catalogus universi cleri Dioecisani Premisliensis ritus latini anno 1831*, Premisliae 1831, s. 49.

rzonej parafii Luchów Górny w diecezji lubelskiej⁶⁷. Z kolei Brzyska Wola i Wólka Łamana wyłączone zostały ze związków z parafią Tarnawiec 21 sierpnia 1958 r., z chwilą utworzenia w Brzyskiej Woli ekspozytury⁶⁸.

⁶⁷ AAPrz, sygn. TPS 266/1 Tarnawiec, Dekret biskupa lubelskiego Leona Fulmana z dnia 31 XII 1919 o wyłączeniu wsi Jastrzębiec z parafii Tarnawiec w diecezji przemyskiej i włączeniu jej do nowej parafii w Luchowie Górnym w diecezji lubelskiej; *Zmiany na stanowiskach i urządach duchownych*, „*Kronika Diecezji Przemyskiej*”, 20(1920) z. 1, s. 28.

⁶⁸ AAPrz, sygn. TPND 29a/1 Brzyska Wola, Dekret ustanowienia ekspozytury Brzyska Wola, parafia Tarnawiec, dekanat leżajski z 21 VIII 1958 r.